

УДК 314.116-053.57+314.117.11(477.87-25):355.01"20"

DOI: 10.24144/2078-1431.2025.1(34).86-97

Петро Токар,
кандидат соціологічних наук,
директор ННІ євроінтеграційних досліджень,
доцент кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій УжНУ, експерт проєкту В-4
«Інклюзивна ЦСЄ: виклики та інтеграція біженців з України»

Світлана Зуб,
провідний фахівець ННІ євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ УЖГОРОДА В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядається вплив повномасштабної війни Росії проти України на міграційні процеси в Закарпатській області, зокрема в місті Ужгород. Проаналізовано соціально-економічні зміни, викликані масовим переселенням внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також практики інклюзії, які реалізуються органами влади, волонтерськими організаціями та міжнародними донорами. Дослідження базується на результатах комплексного соціологічного опитування, фокус-груп та інтерв'ю в межах міжнародного проєкту, підтриманого Вишеградським фондом. Виокремлено основні проблеми та досягнення у сфері адаптації ВПО в Ужгороді, а також окреслено перспективи інтеграційної політики в регіоні.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи (ВПО); інклюзія; Ужгород; соціальна інтеграція; міграційна політика; волонтерство; житло; освіта; соціальні послуги; Закарпаття.

The article examines the impact of Russia's full-scale war against Ukraine on migration processes in the Zakarpattia region, in particular in the city of Uzhhorod. The author analyzes the socio-economic changes caused by the massive resettlement of internally displaced persons (IDPs), as well as the inclusion practices implemented by the authorities, volunteer organizations, and international donors. The study is based on the results of a comprehensive sociological survey, focus groups, and interviews as part of an international project supported by the Visegrad Fund. The main problems and achievements in the field of IDP adaptation in Uzhhorod are highlighted, as well as the prospects for integration policy in the region.

Keywords: internally displaced persons (IDPs); inclusion; Uzhhorod; social integration; migration policy; volunteering; housing; education; social services; Zakarpattia.

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну Закарпаття, і зокрема Ужгород, стало важливим осередком прийому внутрішньо

переміщених осіб (ВПО). У місті відбулося суттєве зростання чисельності населення, що супроводжувалося новими соціальними, економічними та інфраструктурними викликами. У цих умовах особливої актуальності набули дослідження механізмів адаптації та інтеграції ВПО у місцеву громаду. Започатковані в рамках міжнародного проєкту соціологічні дослідження дозволяють оцінити реальні потреби переселенців, ефективність підтримки з боку держави, місцевих органів влади та громадських ініціатив, а також виявити потенціал для побудови стійкої політики інклюзії. У цьому контексті Ужгород виступає своєрідною моделлю вторинного міста, яка може бути адаптована для інших регіонів України та країн Центрально-Східної Європи.

Виклад основного матеріалу. Від початку війни через Закарпаття, зокрема через місто Ужгород, пройшли близько двох з половиною млн біженців з України. У 2022 році їх базувалося в області майже 800 тис., тепер їх близько 370 тис. Терміни «біженці» і «переселенці» в нашому проєкті є синонімами, що ми раніше науково обґрунтували. Це збалансувало втрати населення області у попередні 25 років, а кількість населення міста майже на третину збільшилася. Тобто до 120 тис. ужгородців додалися не офіційно понад 50 тис. переселенців (ВПО — вимушено переселені особи, або переселенці), що більше як на третину збільшило населення та пов'язані з цим проблеми громади Ужгорода. Внутрішні мігранти відчутно згуртували місцевих, які разом з міжнародними донорами допомагають переселеним особам як можуть і чим можуть. Евакуація з прифронтових місць триває і їх не зменшується, а проблеми наростають і, відповідно, потребують нових досліджень. Особливо необхідно вивчати соціально-психологічний стан та самопочуття переселенців, їх мотивацію, наміри та орієнтири, які залежать передусім від їх облаштованості та працевлаштування, умов для навчання і виховання їхніх дітей у дитсадках і школах, доступу до закладів освіти, охорони здоров'я і безпеки життя.

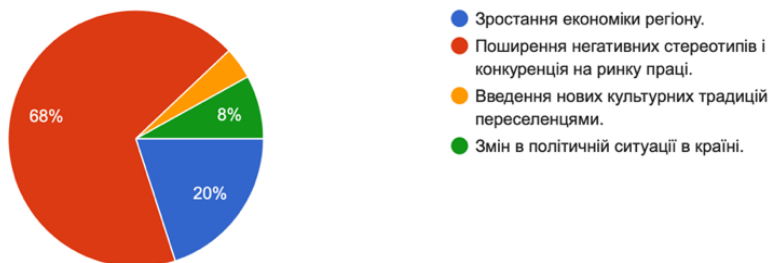
Міжнародний проєкт здійснюється має назву «Виклики, з якими стикаються українські біженці у вторинних містах Центральної та Східної Європи: сприяння інклюзії та соціальній згуртованості через інклюзивні громадські простори», підтримався Міжнародним Вишеградським фондом (№22330013) та Програмою постдокторських грантів «PostdokGrant» Словацької академії наук № APD0061: складність орієнтування, покращення шляхів інтеграції для українських біженців у регіоні ЦСЄ і за своєю методологією є комплексним і системним. Крім того, йому притаманна важлива особливість, оскільки в основу його структури покладено метод, який за більшістю ознак відповідає рівню фундаментального емпіричного соціологічного дослідження, яке ґрунтується на інтерв'ю представників НЕО, волонтерів, активістів із числа біженців, фокус-групового інтерв'ю та масового опитування, тобто п'яти видах інтерв'ю та опитування за окремими методиками та окремими інструментаріями. У цьому головна цінність проєкту для майбутніх досліджень, які проводитимуться серед українських біженців та переселенців у регіонах України і за кордоном, можливостях для порівняльного аналізу та вдосконалення.

Власне на Закарпатті у цій сфері розпочалися наукові обстеження раніше, є публікації [1, 2] на цю тематику, проведені низка наукових форумів на кшталт XVI Конгресу Української асоціації європейських студій, який пройшов 17–18 жовтня 2024 року на базі УжНУ і матеріали якого щойно вийшли друком [3] також пройшла організована Інститутом 19 грудня 2024 року на базі УжНУ міжнародна науково-практична конференція «Українські біженці у вторинних містах регіону Центрально-Східної Європи та України: виклики та сприяння інклюзії та згуртованості громади» [4], де ця проблема всебічно обговорена науковцями та іншими зацікавленими фахівцями. Є й інші експертні оцінки фахівців із сусідніх країн В-4 [5] за цією ж тематикою, і це нам істотно допомогло у здійсненні системного підходу до аналізу зазначеної проблематики.

В рамках нашого спільного проєкту зі свого боку Інститут завершив комплексне інтерв'ювання та опитування, тобто проведено дослідження фокус-групи серед переселенців, інтерв'ю двох керівників ГО волонтерів, представника ВПО та органу влади міста за єдиними з іншими партнерами проєкту методиками й інструментаріями, а до цього — здійснено пілотне опитування серед студентів та магістрантів старших курсів УжНУ і на вище зазначеній конференції було оприлюднено отримані результати щодо їх розуміння і ставлення до проблематики ВПО міста Ужгорода, які і серед студентів є досить неоднозначними. Так, на запитання, «Які з цих факторів є головними в динаміці змін у ставленні місцевого населення до переселенців?» — отримали відповідь, що **майже дві третини (68%)** вважають такими факторами поширення негативних стереотипів і зростання конкуренції на ринку праці і **лише 20% вважають** їх вплив на позитивне зростання економіки міста та регіону. Хоча органи влади цей фактор ставлять на перше місце серед інших (див. діаграму 1).

Які з цих факторів є основними в динаміці змін у ставленні місцевого населення до переселенців?

25 відповідей

У своєму інтерв'ю «Главкому» академік Елла Лібанова заявляла, що в Україні більше не буде 50 млн громадян, тому країна повина перебудувати структуру економіки так, щоб можна було обійтися меншою кількістю населення. «Ані 50, ані 40 мільйонів громадян в Україні уже не буде. Хіба що у випадку інтенсивної імміграції. Але це вже будуть не українці і, ско-

ріше за все, навіть не європейці». Експертка зауважила, що для демографії країни має значення щільність населення. А в Україні перед повномасштабним вторгненням на одну жінку дітородного віку припадало 1,2 дитини, що також майже удвічі нижче демографічного мінімуму, а з початку повномасштабного вторгнення — 0,9. Цей показник третій з кінця у світі. Також висловила побоювання, що після скасування воєнного стану Україна може отримати другу хвилю еміграції чоловіків, які поїдуть до своїх дружин за кордон [6], найперше — в країни ЄС. Іншими словами, з початком повномасштабної війни і дотепер понад 6,5 млн українських біженців виїхали в країни Євросоюзу (6,2 зареєстровані і отримали статус біженця), стільки ж вимушених переселенців у межах України, близько 3-х мільйонів депортованих громадян насильно вивезені з окупаційних територій до РФ та РБ, тисячі релокованих підприємств створили нові на нових територіях України і за кордоном, а в Закарпатській області мешкають близько 140 тис. зареєстрованих ВПО.

З початком повномасштабної війни вкрай загострилася ситуація в Україні і далеко за її кордонами. Агресор продовжує ескалацію намірів і дій, а поряд із ними торпедує поведінку суб'єктів міжнародних відносин, призводить до кардинальної трансформації, переформатування нової структури світової політичної системи, а в ній появу нових глобальних викликів і загроз, які необхідно науково осмислювати, давати їм вивірені об'єктивні оцінки, зокрема і для оперативного застосування науково обґрунтованих напрацювань в академічній, освітянській та соціальній практиці. В цій новій світовій структурі змінилася поведінка країн Євросоюзу, в соціальній структурі кожної країни ЄС додалася помітна українська громада, яка шукає своє місце і роль у кожній країні. Майже половина українських біженців зосереджені у Центрально-Східній Європі, сусідніх з Україною державах. З одного боку вони близько до своєї Батьківщини, а з іншого — вони увійшли до якісно нових територіальних громад. Інша проблематика у переселенців Ужгорода, які в інших умовах інтегруються в нову територіальну громаду, де порівняно із сусідніми країнами — членами ЄС проблем значно більше: відсутність належних житлових умов та умов для працевлаштування.

Так, соціально-економічна ситуація в Ужгородській громаді після початку війни і переселення сотень тисяч біженців та переміщень бізнесу змінилася радикально на краще, але зі своїми специфічними новими викликами та проблемами. Якщо в країнах ЄС аналізуються особливості адаптації та інтеграції, які ґрунтуються на величезних правових та інституційно-політичних а також соціально-економічних та міжнародних зусиллях і при цьому чимало аспектів цього складного процесу інтеграції залишаються актуальними і новими, навіть складними, то в Україні ці процеси є значно ускладненими через війну насамперед і недостатність належно спрямованої на ВПО нормативно-правової основи. Особливо у перші два роки війни центральні органи влади для підтримки ВПО, яких в Україні налічується майже стільки, скільки у країнах ЄС (понад 6 млн громадян) схвалили мінімальну фінансову підтримку з таким статусом

(після реєстрації їх у місцевих громадах), а також на дітей та інвалідів, зобов'язали місцеві громади їх підтримувати та допомагати. З цією метою при міськраді Ужгорода було створено Координаційну раду з питань ВПО (14 грудня 2022 р.) — консультативний орган, який розробив Стратегію роботи Ради на 2023–2025 роки та напрацьовує пропозиції щодо інтеграції переселенців. Ця Стратегія реалізується міською владою спільно з Координаційною радою ВПО, Благодійним фондом «Центр громадських ініціатив» та УжНУ за фінансової підтримки ПРООН і МБО «SOS Дитячі містечка». Окрім того, за підтримки міста й області створено інтеграційні хаби та центри підтримки. Наприклад, громадська організація «Простір молоді» у співпраці з владою відкрила Ужгородський інтеграційний центр, де переселенцям надають соціально-психологічну допомогу, проводять тренінги й клуби за інтересами (діє з 2022 р., охоплено багато учасників за перші місяці роботи). У 2025 році за грант ЄС/ПРООН (72 тис. дол.) в Ужгороді відкрито обласний Центр психосоціальної підтримки, що обслуговує 64 громади Закарпаття і надає допомогу понад 145 тис. переселенців регіону та іншим постраждалим від війни. Міська влада також реалізує власні соціальні програми: із бюджету Ужгорода фінансувалося безкоштовне харчування дітей переселенців, які тимчасово проживали у закладах освіти міста (на червень 2022 р. такою допомогою було охоплено понад 10 тис. переселенців-отримувачів соціальної допомоги). Загалом інтеграційні ініціативи в місті підтримують міжнародні організації, наприклад, програма ІОМ («Сприяння сталому вирішенню проблем ВПО...») та IREX («Єднання заради дії») — у співпраці з місцевою владою реалізують проекти розвитку громад за участі ВПО. Це дозволяє залучити додаткові ресурси й охопити сотні переселенців заходами інтеграції (навчальними курсами, конкурсами проектів, консультаційними програмами тощо).

Ужгородська міська рада прагне забезпечити переселенцям базові послуги щодо житла, медицини та освіти. З початку повномасштабної війни в місті статус ВПО отримали понад 25 тис. осіб, а загалом нині проживає близько 25–28 тис. переселенців. Для їхнього розміщення було розгорнуто тимчасове житло: у перші місяці війни людей селили в гуртожитки закладів освіти, спортзали, модульні містечка тощо. Наприклад, у модульному містечку при одній із ужгородських церков понині проживають 85 переселенців із прифронтових областей. Реалізуються програми забезпечення більш комфортного житла: 21 покинута будівля в області реконструюється під квартири для ВПО (в розрахунку на 1700 осіб). В Ужгороді запроваджується інноваційний підхід: за рішенням обласної влади, земельний банк громад (ділянки, що повернуті у державну власність) обмінюють із забудовниками на готові квартири для переселенців — знайдено відтак 9 квартир в Ужгороді, які передадуть сім'ям ВПО до заселення, а протягом року планується добудувати додатковий корпус житла для переселенців. Також діє державна програма компенсації оренди житла для ВПО «Прихисток», якою скористалися сотні ужгородців, що прихистили переселенців у своїх домівках (відшкодовуються комунальні витрати). У сфері охорони здоров'я переселенці в Ужгороді мають право на безкоштовне

медичне обслуговування на рівні з мешканцями громади. Міські медичні заклади приймають ВПО, проводиться вакцинація, надаються ліки за держпрограмою «єДопомога». Для координації медичної допомоги ВПО працюють гарячі лінії та консультанти при управлінні охорони здоров'я.

В ужгородських дитячих садках і школах додатково прийнято значну кількість дітей переселенців. За офіційними даними, в області налічується понад 28 тис. дітей шкільного віку із числа ВПО, і найбільше навантаження на школи саме в Ужгородській громаді. Місцева влада забезпечила спрощений порядок зарахування таких дітей до закладів освіти. Станом на 2024 рік у школах Ужгорода навчалось кілька тисяч дітей-переселенців, попри те, що через виїзд значної частини сімей за кордон навантаження на школи міста загалом навіть зменшилося (через виїзд з початку війни в ужгородських школах стало на 1000 дітей менше місцевих учнів). Водночас залишається проблема дефіциту місць, тому частина дітей ВПО продовжує навчання дистанційно. Громада працює над розширенням освітніх просторів: відкриваються додаткові класи, там, де можливо впроваджують другу зміну навчання. Крім того, за підтримки UNICEF та інших партнерів створено 4 цифрові освітні центри (DLC) на базі шкіл, де діти-переселенці можуть навчатися онлайн у комфортних умовах та отримувати додаткові заняття. Загалом міська рада, співпрацюючи з освітянами і донорами, забезпечила організований прийом дітей ВПО: усі звернення щодо влаштування до дитячих садків чи шкіл опрацьовуються в найкоротший термін, жодній дитині переселенців не відмовлено в доступі до освіти з причин, пов'язаних із її статусом (при зарахуванні перевага надавалася очному навчанню або переводили на дистанційну форму за бажанням батьків). Нині із 14000 дітей ВПО в Закарпатській області — 2000 навчаються в Ужгороді.

Волонтери, попри все, найпомітніше і найщільніше опікуються ВПО, найперше керівники цих НЕО, які уже неодинокі, їх створилося в Ужгороді кілька. Історія їх почалася від першої мільйонної хвилі переселенців 2014 року — анексії Криму та окупації Росією частини Донецької та Луганської областей. Але з часу великої війни їх стало багато, саме для підтримки ВПО і їхніх дітей. Вони працювали невинно, як кажуть від зустрічі на вокзалі і до житла та допомоги в реєстрації та оформленні документів у органах влади. Здебільшого ця співпраця здійснюється через соціальні мережі, ними ж створені власні чати за місцем їхнього компактного проживання або на базі релігійних та інших гуманітарних центрів. У них є сторінки у Фейсбуці, в Інстаграмі і через Telegram-канал запрошують всіх долучатися до їхніх заходів. Волонтери з благодійниками створювали ГО і запрошували до себе, проводили майстер-класи, «Щасливі групи» та разом з місцевими громадами проводили різні заходи і дотепер залучають людей, інтегруючи їх в цей процес, займалися психосоціальною підтримкою. Усі заходи волонтери ведуть українською мовою, але не обмежують присутніх спілкуватися так, щоб відчуватися комфортно. При цьому фактів негативних ксенофобських проявів не виявлено. Так, залишаються недостатньо вирішеними чимало проблем: перша — це житло, і вона най-

більш відчутна. Іпотеки не підйомні. Друга — працевлаштування. Третя — соціальні послуги — у місті, особливо тим, які проживають у навколишніх селах обласного центру. Далі — безкоштовний проїзд у міському транспорті для ВПО. Крім того, не виплачується соціальна допомога тим, хто приїхав з 2014 року, першої хвилі із ВПО, що порушує справедливість. ВПО і місцеві громади очевидно бачать наскільки якісно волонтери проводять свою діяльність і прагнуть максимально залучати місцевих людей інтегрувати до їх громад переселенців в соціальний процес, а ще дуже важливо — через працевлаштування, до якого прямо включені територіальні громади та їхні роботодавці [7]. Президент Володимир Зеленський підписав Закон щодо розвитку волонтерства серед здобувачів освіти (№ 4186-IX) Він, зокрема, передбачає: — визнання результатів волонтерства студентів за практику, якщо таке волонтерство було за напрямом навчання; видачу документа волонтеру, який підтверджує його участь в волонтерській діяльності від громадської, благодійної чи волонтерської організації; — вплив волонтерського досвіду на вступ у заклади освіти шляхом включення досвіду волонтерства в мотиваційний лист; — зобов'язання керівників закладів освіти підтримувати розвиток волонтерських ініціатив та залучення учнів до волонтерської діяльності. 86% українців залучені до благодійності; 840 грн — середній донат на місяць; 14% надають перевагу регулярним пожертвам; найбільше довіряють волонтерам [8].

Найпомітніше в краї запроваджуються певні умови для відкриття своєї справи ВПО, опановування новими професіями, а також надаються можливості для підприємництва, запровадження свого виробництва у найрізноматніших сферах діяльності релокованого бізнесу. Це нова справа, але уже приносить велику користь краю настільки, що область із дотованих перейшла в прибуткову (10). І найкращими ці показники є для економіки в Ужгороді.

Не останнє слово у цій надважливій державній справі мають сказати територіальні громади, — головні осередки для толерантної інклюзії вимушених переселенців до територіальних громад та інтеграції релокованого бізнесу. Протягом цього року, попри непрості часи для кожного українця, Закарпаття активно працювало над підтримкою краян, котрі цього справді потребують. Йдеться, зокрема, про надання пільгових кредитів у межах програми «Власний дім». Майже 50 млн грн цьогоріч отримали закарпатці у межах програми «Власний дім» (14, 15, 16). Але цього замало. Проблема забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні стала ще більш актуальною через війну. Мільйони українців втратили домівки, і тепер держава шукає нові способи допомогти. Нещодавно ухвалений закон пропонує конкретний план (17):

- провести перевірку всіх доступних будівель — державних, комунальних і навіть приватних (за згодою власників), щоб зрозуміти, які з них можна пристосувати для проживання;

- створити базу даних усіх таких об'єктів. Це буде зручна система, де кожен зможе побачити, які будинки чи квартири доступні, їхній стан і можливості для проживання;

– спрощено надати ВПО житло: держава, місцева влада та територіальні громади отримають можливість орендувати нерухомість за пільговими умовами без зайвих бюрократичних процедур. Цей закон має чіткі строки виконання: вже найближчим часом держава, місцева влада та спеціальні комісії почнуть інвентаризацію житла й працюватимуть над вирішенням житлових питань для ВПО. Додамо, що під назвою «Нові ініціативи для підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО)» Президент України підписав Закон №7283, який розширює права ВПО та надає їм офіційний статус жителів громад, де вони проживають. Цей документ дозволяє переселенцям брати участь у прийнятті рішень на місцевому рівні, зокрема щодо розподілу коштів місцевого бюджету. Закон є важливим для створення стабільності та інтеграції ВПО у життя громад. Крім того, передбачається розширення доступу переселенців до житла за рахунок пільгових кредитів і механізмів співфінансування з 2025 року. Ініціатива також спрощує процедуру отримання статусу ВПО для доступу до соціальних виплат та необхідних послуг.

А ось думка українців про підтримку переселенців. За результатами опитування компанії ACTIVE GROUP у січні 2025 року:

– 61,9% громадян підтримують розширення прав ВПО у громадах (з них 27,6% — повністю);

– 39,3% опитаних вважають доцільним збільшення фінансової підтримки для переселенців. Ці дані свідчать, що, попри виклики війни українське суспільство демонструє високий рівень згуртованості та єдності. Навіть у часи вимушеної мобільності громадяни готові підтримувати одне одного та працювати задля спільного майбутнього [9].

Більше того, стосовно кризових явищ і загроз, які несе за собою міграційно-демографічна проблематика, то дослідження проблеми інклюзії українських біженців та переселенців до територіальних громад варто вивчати комплексно: збоку адаптованого досвіду інтеграції біженців в країнах Євросоюзу і найперше у сусідів по В-4, а також інтеграції вимушених переселенців в регіонах України і здійснювати їх порівняльний аналіз українського досвіду і з набутим досвідом у країнах Європи, виявити наявні проблеми, а на такій науково-емпіричній базі є висока ймовірність виробити і належні теоретичні та практичні рекомендації зацікавленим інституціям в Україні та Євросоюзі.

Як Україна планує повертати своїх громадян із-за кордону? В Україні таки створили Міністерства національної єдності, яке займається питаннями повернення українців додому та підтримкою діаспори. Експертна спільнота, а також самі українці скептично ставляться до ідеї того, що за допомогою створення такого Міністерства — вдасться суттєво вплинути на рішення українців повернутися додому. Наразі близько 6,7 мільйона українців перебувають за межами країни у статусі біженців. Уряд планує повернути до 5 мільйонів громадян, створюючи умови для їхньої реінтеграції. Які ж основні завдання нового міністерства? Їх можна виділити три:

– повернення громадян: створення умов для безпечного повернення, забезпечення житлом та працевлаштуванням;

- співпраця з країнами-партнерами: координація з урядами держав, які приймають українських біженців, для сприяння їхньому поверненню;
- підтримка діаспори: зміцнення зв'язків із закордонними українцями та залучення їх до відбудови країни;
- міністерство планує розробити програми реінтеграції, щоб полегшити адаптацію тих, хто вирішить повернутися.

Повертатися чи ні — вибір кожного: український уряд наголошує, що процес повернення буде винятково добровільним. Втім, останні заяви радника президента України Олександра Камишіна на 7-му Німецько-українському бізнес-форумі про те, що на початку 2025 року стартує пілотний проєкт щодо повернення українців з-за кордону — дещо насторожує. За словами радника президента зі стратегічних питань, пілотний проєкт щодо повернення українців спершу запрацює між державою та Німеччиною. За словами Камишіна, українців хочуть повертати зокрема і задля залучення до оборонної галузі. В свою чергу новопризначений на посаду Міністра національної єдності Олексій Чернишов під час дискусії «Україна 2050. Діалоги про майбутнє», ініційованою виданням NV, наголосив на тому, що для повернення українців Україна має бути конкурентною із іншими державами Євросоюзу за багатьма критеріями. Цікаво, що міністр згадав і тезу про те, що обмеження на виїзд, які існують під час воєнного стану, після їх скасування, можуть призвести до того, що в Україні ще більше зменшиться кількість населення. На третьому році війни демографічна ситуація в Україні продовжує погіршуватися. У західних ЗМІ пишуть про катастрофу з демографією в Україні. У публікаціях згадують, що 7 мільйонів українців виїхали за кордон, близько 6 мільйонів ВПО і приблизно 5 перебувають під російською окупацією, тисячі гинуть на фронті, а сотні цивільних — від ракетних ударів Росії. Чи дійсно ситуація з демографією набула катастрофічних обрисів, що відбувається з народжуваністю та смертністю і де шукати вихід з кризи, відповідає Олександр Гладун, заступник директора з наукової роботи Інституту демографії НАНУ. Демограф каже, що за їх оцінкою, на початок 2022-го в кордонах України 1991 року було 42 мільйони осіб. На початок 2025-го — деє 34 мільйони. Це включаючи Крим, ОРДЛО і захоплені території. Думка, що прийдуть іноземці, замість нас тут працюватимуть і вирішуватимуть наші проблеми — це ілюзія. До цих процесів треба ставитись вкрай обережно. Краще вживати заходів демографічної політики, спрямованих на своє населення. Слід більше допомагати молодим українським сім'ям, впроваджувати програми підтримки, підвищувати розмір допомоги при народженні, створювати умови гнучкого робочого дня для матерів з дітьми і так далі. Ми повинні спиратися на власні сили і ресурси, інакше майбутнього в країні не буде. Європа не справилась із політикою мультикультурності, про яку говорили з 50-х років минулого століття. Вона зазнала краху. Є великі сумніви, що в Україні вона спрацює. Бо років через 100 в Україні не залишиться українців у нашому сучасному розумінні. Тому треба всіляко мотивувати повернення своїх громадян, а бажаючих дедалі менше.

Специфіка європейської допомоги українським біженцям та їх адаптація в країнах ЄС є також темою цікавою для нас. Досліджуючи поточ-

ний стан інституційних процесів адаптації українців у країнах Європи, автор дослідження доходить висновку, що, попри високу роль місцевих українських громад, основну роль у процесі переселення та адаптації відігравали особисті соціальні та інституційні контакти переміщених осіб [10].

Висновки. Аналіз ситуації у місті Ужгород засвідчив, що переселення ВПО суттєво вплинуло на розвиток місцевої громади та активізувало інституційні, соціальні та волонтерські зусилля для забезпечення їх базових потреб та інклюзії. Хоча в місті вдалося реалізувати низку успішних практик у сфері житла, освіти, охорони здоров'я та соціальної підтримки, залишаються проблеми, пов'язані з довготривалим житлом, працевлаштуванням і повноцінною інтеграцією ВПО. Здобутий досвід Ужгорода може стати основою при розробці типових рішень для інших територіальних громад, а також для формування національної політики інтеграції. Результати дослідження підтверджують необхідність системного підходу, постійного моніторингу та залучення міжсекторального партнерства у сфері підтримки внутрішньо переміщених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іван Артьомов. [Електронний ресурс]. URL: <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/305013>
2. Петро Токар, Микита Дудла. [Електронний ресурс]. URL: <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/issue/view/18047>
3. Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. В.І.Андрейко (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. Вип. 1 (29), — 106 с.
4. Міжнародна науково-практична конференція «Українські біженці у вторинних містах регіону Центрально-Східної Європи та України: виклики та сприяння інклюзії та згуртованості громади». [Електронний ресурс]. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/v-uzhnu-proveli-mizhnarodnu-naukovo-praktichnu-konferentsiyu-ukra.htm>
5. Андрій Бузаров. [Електронний ресурс]. URL: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-6\(6\)-9-16](https://doi.org/10.26642/sas-2024-6(6)-9-16)
6. Демограф пояснила, яка небезпека чекає на Україну після скасування військового стану. [Електронний ресурс]. URL: https://glavcom.ua/country/society/shche-odin-rizik-demohraf-pojasnila-jaka-nebezpeka-chekaje-na-ukrajinu-pislja-skasuvannja-vijskovoho-stanu-1037582.html#google_vignette
7. Електронний ресурс. URL: <https://www.facebook.com/share/p/163MbBSAYJ/?mibextid=wwXIfr>
8. Дослідження благодійності в Україні 2024. [Електронний ресурс]. URL: https://givingtuesday.ua/doslidzhennya/doslidzhennya-blagodijnosti-v-ukrayini-2024/?utm_source=Promo&utm_medium=Stats&utm_campaign=Performance&utm_id=Social+&fbclid=IwZXh0bgNhZW0BMA BhZGlkAashBdmyiuQBHgUIl5rNwnKMiZtnYBtsLSWSYfkURsZEDGsAS Q2cb05l_AOU71lssTQmG5US_aem_79qOd_w_ye4HLLg6h_gwAXw&utm_content=120226124011270036&utm_term=120226124011280036

9. Забезпечення житлових прав внутрішньо переміщених осіб: аналізуємо прийнятий закон. [Електронний ресурс]. URL: https://www.donbasssos.org/ensuring_the_housing_rights_of_internally_displaced_persons/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0BMABhZGllkAAAGBQkZzR4BHUVvGnID1fXaHqrHlkat6yQ_7QEe_sYobIBu-jGJQ2XmNWNzECJnSJ2Jmw_aem_kCYF2JaH1arlzbAxRUG-FQ&utm_medium=paid&utm_source=fb&utm_id=6618697267790&utm_content=6618697269390&utm_term=6618697269190&utm_campaign=6618697267790
10. Електронний ресурс. URL: <https://www.facebook.com/100063633834989/posts/pfbid0vYSxoLL1BnPPGhfMJuQLE1ozkZSf4yA9wmVn3AcLcYJccFDxSTT3CF3rghJAnMeNl/>

REFERENCES

1. Ivan Art'omov. Retrieved from <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/305013> [in Ukrainian].
2. Petro Tokar, Mykyta Dudla. Retrieved from <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/issue/view/18047> [in Ukrainian].
3. Mizhnarodnyy naukovyy visnyk: zbirnyk naukovykh prats' [International Scientific Bulletin: Collection of Scientific Papers]. Uzhhorod: State Higher Educational Institution «UzhNU», 2024. Issue 1 (29) [in Ukrainian].
4. Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiya «Ukrayins'ki bizhentsi u vtorynnykh mistakh rehionu Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy ta Ukrayiny: vyklyky ta spryannya inklyuziyi ta z-hurtovanosti hromady» [International Scientific and Practical Conference «Ukrainian Refugees in Secondary Cities of Central and Eastern Europe and Ukraine: Challenges and Promoting Inclusion and Community Cohesion»]. Retrieved from <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/v-uzhnu-proveli-mizhnarodnu-naukovo-praktichnu-konferentsiyu-ukra.htm> [in Ukrainian].
5. Andriy Buzarov. Retrieved from [https://doi.org/10.26642/sas-2024-6\(6\)-9-16](https://doi.org/10.26642/sas-2024-6(6)-9-16) [in Ukrainian].
6. Demohraf po yasnyla, yaka nebezpeka chekaye na Ukrayinu pislya skasuvannya viys'kovoho stanu [The demographer explained what danger awaits Ukraine after the lifting of martial law]. Retrieved from https://glavcom.ua/country/society/shche-odin-rizik-demohraf-pojasnila-jaka-nebezpeka-chekaje-na-ukrajinu-pislja-skasuvannja-vijskovoho-stanu-1037582.html#google_vignette [in Ukrainian].
7. Retrieved from <https://www.facebook.com/share/p/163MbBSAYJ/?mibextid=wwXIfr> [in Ukrainian].
8. Doslidzhennya blahodiynosti v Ukrayini 2024 [Research on charity in Ukraine 2024]. Retrieved from https://givingtuesday.ua/doslidzhennya/doslidzhennya-blagodiynosti-v-ukrayini-2024/?utm_source=Promo&utm_medium=Stats&utm_campaign=Performance&utm_id=Social+&fbclid=IwZXh0bgNhZW0BMABhZGllkAashBdmyiuQBHGUIL5rNwnKMiZtnYBtsLSWSYfkURsZEDGsASQ2cb05l_AOU71lssTQmG5US_aem_79qOdwy_4HLLg6h_gwAXw&utm_content=120226124011270036&utm_term=120226124011280036 [in Ukrainian].
9. Zabezpechennya zhytlovykh prav vnutrishn'o peremishchenykh osib: analizuyemo pryynyatyy zakon [Ensuring housing rights of internally displaced persons: we analyze the adopted law]. Retrieved from <https://www.donbasssos.org/>

ensuring_the_housing_rights_of_internally_displaced_persons/?fbclid=IwZ
Xh0bgNhZW0BMABhZGkAAAGBQkZzR4BHUvGnID1fXaHqrHlskat6yQ_
7QEe_sYobIBu-jGJQ2XmNWNzECJnSJ2Jmw_aem_kCYF2JaH1arlzbAxRUg-
FQ&utm_medium=paid&utm_source=fb&utm_id=6618697267790&utm_
content=6618697269390&utm_term=6618697269190&utm_campaign=6618697267790
[in Ukrainian].

10. Retrieved from <https://www.facebook.com/100063633834989/posts/pfbid0vYSxoLL1BnPPGhfMJuQLE1ozkZSf4yA9wmVn3AcLcYJccFDxSTT3CF3rghJAnMeNI/> [in Ukrainian].